

مطالعه تاریخی - تطبیقی سیاستگذاری انتخابات در ایران و ترکیه (پس از انقلاب اسلامی)

هاوری مدرس^۱
جلیل نائیبیان^{۲*}
پرویز احدی^۳

چکیده

یکی از عوامل زیرساختی سیاست و ریشه‌ای در دموکراسی، انتخابات و شیوه‌های برگزاری آن است. در پژوهش حاضر، به مقوله انتخابات در دو کشور ایران و ترکیه پرداخته شده است که علیرغم تفاوت‌های ویژه، دارای تشابهات بسیاری نیز از جهت استراتژیکی، دینی، تاریخی، فرهنگی و ساختارهای جمعیتی هستند. بحث در این رابطه و امکان قیاس به این دلیل میسر می‌گردد که از سویی، وزن و اهمیت در منطقه و حضور در معادلات منطقه‌ای کشور ترکیه در سال‌های اخیر بیش از پیش آشکار گشته است و از سوی دیگر، همکاری اقتصادی رو به رشد این کشور با ایران پدیدار شده است. همچنین، تلاش هر دو کشور برای اقداماتی که منجر به دستیابی به دموکراسی، (از دهه ۸۰ میلادی تقریباً همزمان با انقلاب اسلامی در ایران و وقوع کودتا در ترکیه) بوده است، مقایسه و تطبیق را سهل‌تر نموده است. در همین راستا با بهره‌گیری از روش تطبیقی - تاریخی با رویکرد تحلیلی، به بحث و بررسی قوانین و مقرراتی پرداخته شده است که مرتبط با فرآیند دو انتخابات ریاست جمهوری و مجلس نمایندگان است که اهمیت بیشتری نسبت به سایر انتخابات در دو کشور مذکور دارد. در نهایت، با تمرکز ویژه در روند انتخابات ایران، تفاوت‌هایی نظیر عدم تعدیل و اصلاح قانون اساسی، کم‌رنگ بودن نقش احزاب، پیچیدگی مراحل، تعدد ارگان‌های دخیل و مواردی دیگر نتیجه‌گیری شده و تعدیلات در قانون اساسی، اصلاح قوانین مرتبط با انتخابات و تجمیع تمام فعالیت‌های پیرامون آن در یک سازمان مستقل استنباط شده است.

واژگان کلیدی: انتخابات، قانون اساسی، ریاست جمهوری، مجلس، رأی، ایران، ترکیه

فصلنامه

پژوهش‌های

روابط بین‌الملل،

دوره دهم، شماره

چهارم، شماره

پیاپی سی و نه

زمستان ۱۳۹۹

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گرایش سیاستگذاری عمومی، گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

۲. استاد و عضو هیأت علمی، گروه تاریخ، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

* jnayebian@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۸/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۲/۲۰

فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره دهم، شماره پیاپی سی و نه، صص ۲۱۸-۱۸۹

مقدمه

ایران و ترکیه، به دلیل موقعیت‌های استراتژیک، اشتراکات و پیوندهای دینی، تاریخی، فرهنگی و ساختارهای جمعیتی تشابهات بسیاری دارند. تاریخ سیاسی معاصر این دو کشور نیز تا حد قابل توجهی نزدیک و مشابه بوده است. در حالی که کشورهای منطقه همچنان به سیستم حکومت‌های استبدادی و پادشاهی خود ادامه می‌دادند، ایران و ترکیه، تجربیات نسبتاً مشابهی را در تاریخ دموکراتیزه شدن خود از سرگذراندند. این تشابهات امکان تطبیق را برای نگارنده تسهیل نموده است. به غیر از این تفاوت‌هایی اساسی نیز مشاهده می‌شود و آنچه در این مقاله در رابطه با موضوع مورد بررسی، اهمیت دارد، مجموعه‌ای فعالیت‌های مشابه و متفاوت این دو است که برای گذار و دستیابی به حاکمیت دموکراسی داشته‌اند تا شکلی از ساختار و سیستم انتخاباتی داشته باشند که در این نوشتار مورد تطبیق و تحلیل قرار خواهد گرفت.

به عنوان مثال، کشور ترکیه در شکل و ساختار سیاسی احزاب خود دچار روند تغییرات متعددی بوده است، بنابراین، قابلیت این را دارد که سیستم انتخاباتی آن و میزان ثبات این سیستم در حکم‌داری این کشور در مقایسه با سیستم انتخاباتی جمهوری اسلامی ایران قرار گیرد.

کشور ایران نیز پس از وقوع انقلاب اسلامی همزمان با شروع جنگ ایران و عراق تجربیات خود را در رابطه با قانون اساسی و قوانین انتخاباتی عملی نموده است.

مقارن بودن انقلاب اسلامی در ایران در سال ۱۹۷۹ با کودتای ۱۹۸۰ در ترکیه به‌عنوان شروع دوره‌های جدید سیاسی، دلیلی بر مطالعه تطبیقی — تاریخی این دو کشور از این زمان می‌باشد. بدیهی است امکان شناخت مناسب و برجسته شدن نقاط قوت و ضعف سیاستگذاری انتخابات در فراهم کردن زمینه‌های گسترش مشارکت و توسعه سیاسی می‌باشد که در نهایت قابلیت دآوری، مقایسه، اصلاح و تعدیل در مقوله انتخابات کشور دارد.

بر این اساس، در این نوشتار، برای ورود به بحث و مقایسه این دو کشور پس از بیان مبانی نظری تحقیق از جمله، طرح اهداف و سؤالات تحقیق و ارائه پیشینه و تعاریفی در چارچوب نظری به تحلیل شاخص‌هایی برای مقایسه سیستم انتخاباتی دو کشور

پرداخته‌ایم. قابل ذکر است که حوزه مطالعه در این پژوهش با توجه به اهمیت بیشتر انتخابات ریاست جمهوری و مجلس نمایندگان و تشابه آن‌ها با دیگر انتخابات (همچون محلی، همه‌پرسی و...) به همین دو حوزه ذکر شده محدود شده است. سپس نتیجه‌گیری لازم را در محورهای مجزا ارائه نموده‌ایم.

هدف تحقیق

به نظر می‌رسد، مطالعات مربوط به بحث در قوانین حاکم بر سیستم انتخاباتی ایران و ترکیه نیاز به بررسی‌های بیشتری داشته باشد. در این میان می‌توان به وجود فاصله میان تعاملات گروه‌های آموزشی در ایران با نهاد دولت و جامعه و درک نادرست از محتوا و کارکرد نقادانه این گروه‌ها اشاره کرد. بنابراین در تحقیق حاضر، از منظر مقایسه‌ای و با رویکرد تحلیلی در طول بازه‌های مختلف زمانی در پی جستجوی عواملی هستیم که به بهتر کردن بخش‌هایی از نظام انتخاباتی و البته نه تغییر بنیادین آن یاری رساند. تدوین یک نظام جامع انتخاباتی به ارتقاء و حفظ موجودیت و اقتدار کشور، رضایت و برقراری هر چه بیشتر دموکراسی می‌انجامد. از اهداف پژوهش‌های تطبیقی کسب آگاهی از طریق گردآوری اطلاعات لازم، یافتن معیار برای درک وجوه تشابه و تمایز و به دست آوردن چارچوب کلی برای پیش‌بینی پدیده‌ها می‌باشد. تجزیه و تحلیل سیاست و پدیدارهای سیاسی توانایی ما را برای تشریح و درک فرآیندهای سیاسی و دگرگونی سیاسی و می‌دارد و برای آزمون نظریه‌های سیاسی خودمان، از طریق مطابقت‌دادن آن‌ها با تجربه مجموعه گسترده‌ای از نهادها و شرایط در ما ایجاد انگیزه و توانایی می‌کند. شکوفایی علم سیاست از زمانی بوده است که با آن برخورد مقایسه‌ای صورت پذیرفته است.

پرسش تحقیق

این مقاله به منظور ارائه پیشنهاداتی در راستای ساده‌تر کردن فرآیند انتخابات مبتنی بر این پرسش استوار است که «آیا می‌توان با نگاهی تطبیقی به نظام‌های انتخاباتی ایران و ترکیه در بازه زمانی پس از انقلاب اسلامی، شرایط شرکت در انتخابات، نحوه برگزاری و مدیریت آن را در ایران بهبود بخشید؟» با در نظر گرفتن ابعاد تئوریک و عملی این

موضوع مهم در کشور جمهوری اسلامی ایران که به نوعی تبدیل به سرزمین انتخابات شده است، به نقد و تحلیل قوانین و مقررات مرتبط با فرآیند دو انتخابات ریاست جمهوری و مجلس نمایندگان در ایران و مقایسه با انتخابات مشابه در کشور ترکیه پرداخته‌ایم.

پیشینه و روش‌شناسی پژوهش

حجم موضوعات مرتبط با تطبیق و مقایسه سیستم انتخاباتی جمهوری اسلامی با سیستم انتخاباتی سایر کشورها در مطالعات داخلی و آکادمیک نشان می‌دهد که به این مقوله به اندازه کافی توجه لازم معطوف نگردیده است. «نظام‌های انتخاباتی که متأثر از فرهنگ، تاریخ، اندیشه‌های دینی و سیاسی، موقعیت جغرافیایی و اجتماعات مردمی هستند، در کشورهای مختلف دارای قوانین خاص خود می‌باشند. بر این اساس، مطالعاتی بر نظام‌های انتخاباتی، حقوق نامزدها و مردم در تعدادی از کشورها انجام شده است» (گلشن پژوه، ۱۳۸۸). در اثر یاد شده، نظام انتخاباتی در آمریکا، فرانسه، ترکیه، هندوستان و مالزی مورد بحث و بررسی واقع گردیده است. همچنین مسئله کنترل و نظارت بر انتخابات، فرآیند و ساختارهای اجرایی انتخابات، مبارزات و تبلیغات انتخاباتی، حقوق نامزدها و مردم و شرایط انتخابات بیان شده است. علاوه بر این، آسیب‌شناسی انتخابات در کشورهای ذکر شده، بررسی و مرجع قضایی رسیدگی به شکایات انتخاباتی در آن‌ها را معرفی و نظام‌های انتخاباتی در این کشورها مقایسه شده است. این پژوهش مشخصاً بدون قیاس و تطبیق با نظام انتخاباتی جمهوری اسلامی ایران انجام پذیرفته است.

از دیگر پژوهش‌های انجام شده در سال‌های اخیر می‌توان به بررسی تطبیقی نظام انتخاباتی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری فرانسه در مرجع (بزرگمهری، ۱۳۸۵) و همچنین نظام انتخاباتی مجلس در ایران و مالزی اشاره کرد (عباسی، جعفری، ۱۳۹۰). مفهوم، خاستگاه و چارچوب کلی حاکم بر انتخاب رؤسای جمهور و نمایندگان مجلس در جمهوری اسلامی ایران را در مرجع (منصوریان، ۱۳۹۶) که همچنین به معرفی و مطالعه موردی نظام‌های انتخاباتی برخی از کشورهای جهان از جمله ایران، آمریکا، فرانسه، بریتانیا، افغانستان، لبنان، ایتالیا، ترکیه، نیوزیلند، آلمان، استرالیا و روسیه پرداخته است، می‌توان یافت. علاوه بر این، کلیه قوانین و مقررات مربوط به انتخابات جمهوری اسلامی

ایران در مرجع (زرافشان و حسینی‌پور اردکانی، ۱۳۹۷) و مضافاً، پیشینه نظارت بر انتخابات، چرایی انتخاب شورای نگهبان و فرآیند نظارت این نهاد و محدودیت مقامات ناظر بر انتخابات، در مرجع (زفرقندی، ۱۳۹۷) مورد بحث واقع گردیده است.

نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران ترکیبی منحصربفرد است که هر دو عنصر دموکراسی و دین‌داری را شامل می‌شود. در مرجع (Alem, 2011: 2) در رابطه با اینکه قانون اساسی در نظام یادشده، مفهوم لیبرال حاکمیت مردمی را با اصل ولایت فقیه ترکیب نموده سخن گفته می‌شود و مؤسسات منصوب شده تحت سلطه روحانیت مانند شورای نگهبان و در عین حال کیفیت مؤسسات منتخب چهارگانه ریاست جمهوری، مجلس، شوراهای محلی و مجلس خبرگان تحلیل شده‌اند.

یکی از عوامل مهم و اثرگذار بر انتخابات، وجود ساختار حزبی می‌باشد که در جمهوری اسلامی هنوز نهادینه نشده است، در حالی که احزاب در ترکیه نقش محوری دارند. پیش از این، مروری بر احزاب سیاسی جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب اسلامی، در مرجع (Asayesh et al, 2011) مورد بررسی قرار گرفته است و نیز، تفاوت‌ها و اثرات احزاب سیاسی دو کشور یاد شده در انتخابات، در مرجع (ملکی، ۱۳۹۴) یافت می‌گردد. از دیگر مراجع مفید در زمینه نقش احزاب ایران در انتخابات می‌توان به (رحیمی، ۱۳۷۸)، (مصطفی‌پور، ۱۳۹۵) و (نظری، ۱۳۹۶) مراجعه نمود.

همچنین، برنامه‌ریزی و مدیریت شعب اخذ رأی از مباحث کلیدی در عرصه سیاست‌گذاری انتخابات است که بر برنده یا پیروز شدن در انتخابات تأثیر مستقیم دارد. در واقع نادیده گرفتن اصول مسلم انتخاباتی به ویژه موضوع برنامه‌ریزی و مدیریت، استقرار صندوق‌های رأی به منزله نقض ناخواسته یک قانون ساده تلقی می‌شود که نادیده گرفتن آن می‌تواند به شکست انتخاباتی بینجامد. در این راستا، تحقیق انجام شده در (یزدان پناه و جلوخانی، ۱۳۹۷)، به این مقوله جدید و کیفیت مدیریت و تأثیر آن در انتخابات ایران پرداخته است. مرجع (قیصری و دیگران، ۱۳۹۴) نیز به آسیب‌شناسی وضعیت مدیریت انتخابات ایران با رویکرد مقایسه‌ای با تجربیات جهانی و داخلی پرداخته شده است. نظارت انتخابات به عنوان یک ضرورت در روند انتخابات منصفانه، امن و شفافانه می‌باشد. یکی از یافته‌های اخیر به ابعاد مختلف مؤثر بر روند مبارزات منفی در انتخابات می‌پردازد.

در این مطالعه، بی‌طرف‌سازی نهادهای دخیل در انتخابات، اصلاح نظام‌های استصوابی^(۱) و قوانین نظام انتخاباتی، تقویت حس عدالت در برگزاری انتخابات و تعدادی عوامل دیگر به منظور برقراری هرچه بیشتر عدالت و کاهش مبارزات منفی پیشنهاد می‌شود (بابایی و دیگران، ۱۳۹۷: ۵۸-۵۷).

در بین منابع تحقیقاتی چگونگی انتخابات جمهوری ترکیه، مقالات (Klimek et al, 2018) و (Işıl & Türkan, 2018) به آسیب‌شناسی انتخابات جمهوری ترکیه، تحلیل مفهوم صداقت انتخابات و تأکید بر اهمیت نظارت داخلی پرداخته شده و تبیین شده است که چگونه نظارت داخلی در ترکیه می‌تواند به ایجاد یکپارچگی و مشروعیت انتخابات کمک کند و سؤالاتی نیز مبنی بر اینکه ایده‌های داوطلبان در مفهوم صداقت در ترکیه چه می‌تواند باشد؟ طرح گردیده است.

پژوهش (راش، ۱۳۸۱) نیز، با بیان شکل‌های مختلف مشارکت سیاسی، یک زمینه مناسب در این زمینه معرفی کرده است و دامنه و تبیین سیاسی را مورد بحث قرار داده است.

چارچوب نظری

به منظور ورود به موضوع، لزوم تعریف و تبیین اصطلاحات ضروری از منظر نظریه‌پردازان علم سیاست و نیز پژوهشگران، ضروری می‌نماید. از این رو، تعاریفی از واژگان دموکراسی، انتخابات، مشارکت سیاسی، در این بخش یادآوری شده‌اند. دموکراسی را می‌توان به دو مقوله حداقلی و حداکثری تقسیم کرد. «در دموکراسی به معنای حداقلی حزب یا گروه حاکمه منتخب مردم بر اساس انتخاباتی آزاد، رقابتی و منظم، قدرت و دولت را برای مدتی معین در دست می‌گیرد و در جهت اهداف اعلام شده خود اعمال می‌کند. بر این اساس، بدیهی است که، سیاست و حکومت نیازمند تضمین آزادی‌های عمومی، بویژه آزادی بیان و حزب و انتقال آزاد اطلاعات و رقابت ایدئولوژیک در عرصه عمومی است. دموکراسی از منظر حداقلی، نوعی مفهوم سیاسی می‌باشد که در عرصه سیاست و روابط قدرت ظاهر می‌شود. این در حالی است که دموکراسی حداکثری مفهومی فرهنگی و اجتماعی است که در آن باید آزادی‌ها، حقوق مدنی و عمومی در معنای سیاسی

آن بواسطه برقراری میزانی از توزیع عادلانه و عدالت اجتماعی از پشتوانه لازم برخوردار شوند. به نحوی که، همه گروه‌های ذینفع و طبقات اجتماعی بتوانند به شیوه‌ای نسبتاً برابر در حوزه‌های قدرت دولتی رقابت و مشارکت کنند.» (بشیریه، ۱۳۹۴: ۱۲).

انتخابات نیز «مجموعه عملیاتی در جهت گزینش فرمانروایان و تعیین ناظرانی به منظور مهار قدرت است و ابزاری برای تبلور اراده شهروندان در شکل‌گیری نهادهای سیاسی و تعیین متصدیان اعمال اقتدار سیاسی دخالت داد» (قاضی شریعت پناهی، ۱۳۹۶: ۲۹۱). همچنین، «انتخابات را می‌توان موجه‌ترین و مشروع‌ترین ابزار رسیدن به قدرت و رایج‌ترین شیوه کاربست اراده عمومی در نظام‌های مردم سالار دانست که شهروندان از طریق آن در شکل‌گیری نهادهای سیاسی و تعیین متصدیان اعمال اقتدارات عمومی مشارکت می‌کنند» (زنجان، ۱۳۸۹: ۳۶۷). انتخابات را همچنین یک سیاست‌گذاری عمومی دانسته‌اند. «سیاست‌گذاری‌های عمومی تجلی اراده حکومت در عمل یا خودداری از عمل می‌باشد و آن را می‌توان به عنوان مجموعه‌هایی ساختاری و مرتبط متشکل از مقاصد، تصمیمات و اعمال که قابل نسبت به اقتدار عمومی در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی هستند در نظر گرفت» (وحید، ۱۳۹۵: ۱۶).

واضح است مسئله انتخابات و میزان رضایتی که مردم از آن دارند، موجبات سنجش مشروعیت سیاسی حکومت را فراهم می‌نماید. «واژه مشروعیت به نوعی با واژه‌های قانون و قانونگذاری هم‌ریشه می‌باشد. البته مشروعیت دامنه‌ای وسیع‌تر از قانون دارد، زیرا امر مشروع باید منطبق بر نظر مردم، عدالت و انصاف باشد و سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی حاکم بر جامعه را در خود جای دهد» (حاجیان، ۱۳۸۷: ۵۲).

دایره‌المعارف بین‌المللی علوم اجتماعی، مشارکت سیاسی را «فعالیت داوطلبانه اعضای جامعه در انتخاب رهبران و شرکت مستقیم و غیرمستقیم در سیاست‌گذاری عمومی» تعریف کرده است (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۵۲۲). به طور کلی، «درگیر شدن فرد در سطوح مختلف نظام سیاسی، از عدم درگیری تا داشتن مقام سیاسی» (راش، ۱۳۸۱: ۱۲۳) و «برعهده گرفتن آگاهانه امری در شکل همکاری با میل و رغبت و نیاز، با هدف بهبود زندگی اجتماعی» (محسنی تبریزی، ۱۳۸۰: ۹۲) را مشارکت سیاسی گویند.

«به عقیده پاول^۱، توسعه سیاسی عبارت است از پاسخی که سیستم سیاسی به تحولات محیط اجتماعی یا بین‌المللی خود می‌دهد، و به‌ویژه پاسخی است در مقابل مبارزه‌جویی‌های دولت‌سازی، ملت‌سازی، مشارکت و توزیع سه معیار برای توسعه سیاسی شامل تنوع ساختاری، خودمختاری در خرده‌سیستم و دنیایی شدن فرهنگی. همچنین، روستو^۲، نظریه‌پرداز اقتصادی تأثیرگذار دهه ۱۹۶۰، توسعه سیاسی را رسیدن به جامعه سیاسی مدرن که دارای ویژگی‌هایی چون حاکمیت شیوه عقلانی و دنیوی بر تصمیم‌گیری‌ها، تنوع و سیستم کارکردی خاص حاکم بر سازمان حکومتی، میزان بالایی از همگرایی و یکپارچگی در درون ساختار حکومتی، گستره زیاد تصمیمات سیاسی و اداری، احساس همبستگی بالا با تاریخ، سرزمین و هویت ملی کور، قرار گرفتن فنون کنترل و قضایی بر مبنای یک نظام حقوقی دنیوی و غیرشخصی و منابع محلی گسترده و دخالت در نظام سیاسی و تخصیص نقش‌های سیاسی از طریق ضابطه تعریف می‌کند» (رحیمی، ۱۳۷۸: ۶-۷).

سابقه اجتماعی قانون اساسی و انتخابات در دو کشور ایران و ترکیه

در ایران، در مردادماه ۱۲۸۵، مظفرالدین شاه فرمان مشروطیت را صادر و قانون اساسی را در دی‌ماه همان سال امضا کرد که منجر به تغییر سلطنت مطلقه به سلطنت مشروطه شد. این نقطه شروع نخستین موج دموکراتیک‌سازی در ایران بود. متمام قانون اساسی توسط محمدعلیشاه امضا شد که حاوی دو اصل مهم به شرح زیر بود: اولین مورد مربوط به شناخت حقوق فردی از قبیل آزادی مطبوعات، آزادی انتشار روزنامه‌ها و سازماندهی انجمن‌ها، تضمین برابری هر شهروند در برابر قانون، حمایت از زندگی، مال و ناموس و محافظت از دستگیری خودسرانه. دوم پذیرش تفکیک قوای سه‌گانه (مجریه، مقننه و قضاییه) (Abrahamian, 1982: 89).

همچنین، در بررسی تاریخچه تصویب نخستین قانون انتخابات مجلس درمی‌یابیم «نخستین قانون انتخابات مجلس را گروهی از فرهیختگان وقت، چون صنیع‌الدوله، مخبرالسلطنه، برادران پیرنیا، میرزا حسن (مشیر الملک) و میرزا حسین (مؤمن‌الملک) و با

1. Paul

2. Rostow

همکاری چند تن از رده همان تحصیل کردگان، بویژه محمدصدیق خان صدیق حضرت، معلم مدرسه علوم سیاسی، تدوین کرده بودند. ریاست این کمیته را نصراله‌خان مشیرالدوله پدر (میرزا حسن و میرزا حسین) برعهده داشت» (آفاری، ۱۳۷۹: ۹۷).

در کشور ترکیه نیز، در دهه ۱۸۶۰ (دوره مشروطه اول عثمانی) اولین تجربیات در راستای دموکراتیزه شدن و قبول سکولاریزم حاصل شد. در سال ۱۸۶۴ قانون انتخابات شوراهای استانی به تصویب رسید. در اکتبر ۱۸۷۶ قانون موقت انتخابات زمینه را برای انتخاب نمایندگان پارلمان از میان اعضای شوراهای استانی فراهم نمود و دو ماه بعد از آن اولین قانون اساسی که در آن دو مجلس سنا (هیئت اعیان) و مجلس نمایندگان (هیأت مبعوثان) گنجانده شده بود با اکراه از سوی سلطان عبدالحمید دوم به امضاء رسید (Kayali, 2012: 266).

جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه که در منطقه مهم و راهبردی خاورمیانه واقع گردیده‌اند، دارای پیشینه تاریخی قابل توجه و شباهت‌های قابل تأملی از جمله تمدن‌های باستانی قبل از اسلام و امپراطوری‌های بسیار گسترده‌ای بوده‌اند. هر دو کشور در طول تاریخ خود روابط پرفراز و نشیبی داشته که گاه دوستانه و گاه با تعارض همراه بوده است. در واقع این دو کشور در عین برقراری روابط حسنه، روابط جدی نیز داشته‌اند و به نوعی رقیب یکدیگر در منطقه محسوب می‌شوند. اما با وجود شباهت‌های موجود در عرصه‌های مختلف تفاوت‌های اساسی نیز در نظام به جهت ریشه‌های تاریخی، ساختار حزبی، مسئله انتخابات و ... با یکدیگر دارند (جانسیز و صالحیان، ۱۳۹۵: ۱۴۳).

هدف سیاست در کشور جمهوری اسلامی ایران گام برداشتن در مسیر الهی برای خدمت به مردم است. استفاده از تجربیات سایر کشورهایی که نظام مردم‌سالار و دموکراتیک دارند و از الگوی لیبرال دموکراسی در اداره جامعه استفاده می‌کنند از جمله ترکیه و مقایسه نقد و تحلیل سیستم انتخاباتی این کشور با سیستم انتخاباتی کشور جمهوری اسلامی ایران می‌تواند به فرآیند توسعه نگرش انتخاباتی و تعمیق بخشیدن به این امر مهم در سیاستگذاری مؤثر باشد. «شاید تفاوت نظام و فرهنگ سیاسی ایران و ترکیه استفاده از تجربیات ترکیه را دشوار نشان دهد اما قرار بر تقلید نیست. واضح است در خود کشور ترکیه نیز مشکلات عدیده‌ای وجود دارد. در واقع بحث اصلی این است که ترکیه از

نظر قوانین و اصول مسلم انتخاباتی خوب ظاهر شده است، هرچند علیرغم چنین شرایط و نیز نکاتی مفید و مثبت می‌توان به ضعف این سیستم نیز اشاره کرد» (ملکی، ۱۳۹۴).

سازماندهی امور جامعه و اداره حکومت توسط افراد، لازمه رشد جمعیت و بزرگ‌تر شدن جوامع است که این امر در دموکراتیزاسیون با انتخاب مردم میسر می‌شود. موضوع نقد و بررسی سیستم مدیریتی، برنامه‌ریزی، کیفیت اجرایی، اصول، شرایط و پایه‌های روند انتخاباتی در تمام کشورهایی که سیستم حاکمیتی آنها بر اساس دموکراسی می‌باشد، به خصوص کشورهای در حال توسعه از جمله ایران به دلیل حفظ امنیت ملی، موجودیت کشور و وحدت ملی که منجر به بقای کشور هستند، دارای اهمیت ویژه می‌باشد (زمانی و فرهادی، ۱۳۹۵: ۳۲۰۹). بر این اساس، در این تحقیق با تکیه بر تفاوت‌ها و تشابهات بین دو کشور ایران و ترکیه را بحث و بررسی نموده‌ایم به طوری که همچنین، نتایج بازخوردی در کارزارهای انتخاباتی ریاست جمهوری و مجلس نمایندگان، بخصوص در دهه‌های اخیر این دو کشور، مورد توجه قرار گرفته‌اند.

بدیهی است جهت کنترل کامل و دقیق رفتار حاکمان و همچنین حفظ حقوق دیگران، در هر کشوری رعایت اصولی در قالب قانون اساسی ضروری می‌باشد. در جوامع بزرگ به دلیل وجود سلیقه‌های مختلف امر تصمیم‌گیری برای به نتیجه رسیدن در موضوعات خاص دشوارتر می‌نماید. سوالاتی همچون «چه باید کرد؟»، «چگونه باید اقدام کرد؟»، یا «چه کسی باید چه کاری انجام دهد؟» پرسش‌هایی هستند که می‌توانند به مشاجره و بحث تبدیل شوند. یک راه حل منازعه و حرکت به جلو، دادن پیشنهاد به وسیله رأی دادن همگان است. «از اصول بنیادی دموکراسی این است که رأی همگان برابر شمرده شود و پیشنهادی که بیشترین آراء را بدست آورد مطلوب‌تر است و باید اجرا شود» (استیل، ۱۳۸۹: ۵۷).

ترکیه طی چندین دهه شاهد تغییرات بسیاری در سیستم حزب خود بوده است و این امر به آزمایشگاه خوبی برای آزمایش نظریه‌های سیستم‌های حزب غالب تبدیل شده ولی نقش سیستم انتخاباتی ترکیه به طور سیستماتیک مورد مطالعه قرار نگرفته است (Arslantas, 2020: 131).

سیستم‌های انتخاباتی از نظر دموکراسی عنصر مهمی می‌باشند. «برخی از سیستم‌های انتخاباتی تا به امروز، یا عامل بوجود آمدن عدالت در نمایندگی جامعه شده‌اند و یا مسبب ثبات در حکمدراری گردیده است (Haydaroglu & Çevik, 2016: 62).

در ترکیه فضای بسته سیاسی بوجود آمده با روی کار آمدن ژنرال کنعان اورن^۱ بعد از کودتای ۱۹۸۰، موجب وارد آمدن لطمات بزرگی در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی شد به گونه‌ای که این کشور را دست کم قریب ۱۰ سال از مسیر توسعه و رفاه، دور نگه داشت. اما اصلی‌ترین لطمات و خطرات کودتا، مربوط به حوزه‌های اجتماعی، فکری و فرهنگی بود. بعد از آن، شرایط جهانی و منطقه‌ای موجب بر روی کار آمدن تورگوت اوزال^۲ که تا اندازه‌ای سیاست‌های حزب دمکرات و عدنان مندرس^۳ را پیگیری می‌کرد، در سال ۱۹۸۹ شد. فضای باز سیاسی پایه‌ریزی شده توسط اوزال و همزمان تلاش برای حل مسأله کرد و دیگر اقدامات صورت پذیرفته علیرغم بی‌ثباتی‌های سیاسی از جمله عدم کسب اکثریت پارلمانی توسط احزاب و بحران‌های اقتصادی، ظهور اسلام سیاسی و دخالت نظامیان در سیاست منتج به روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه شد. همزمان توجه به احزاب و احترام آنان به انتخابات و پذیرفتن نتایج آن باعث شده است که ترکیه در منطقه به کشوری صاحب نظر و مقتدر و باثبات در داخل تبدیل شود و در زمره کشورهای G20 قرار گیرد.

سیستم‌های انتخاباتی ایران و ترکیه

در این بخش به ذکر قوانین، تفاوت‌ها و تشابهات پایه‌ای در سیاست انتخابات دو کشور جمهوری اسلامی ایران و ترکیه می‌پردازیم.

الف) سیستم انتخاباتی ایران

در جمهوری اسلامی ایران، از نظام اکثریتی به شیوه تک‌مرحله‌ای جهت انتخابات مجلس خبرگان، شوراهای اسلامی شهر و روستا و شیوه دو مرحله‌ای در انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

1. Kenan Evren
2. Turgut Özal
3. Adnan Menderes

اکثریتی: در این نوع نظام اداره حکومت بر اساس اراده اکثریت می‌باشد. «هدف، حکومتداری مؤثر است نه نمایندگی از تمامی دیدگاه‌های اقلیت» (Norris, 1997). این سیستم بیشتر از دیگر سیستم‌ها در جهان به‌کارگیری می‌شود به‌گونه‌ای که در ۸۵ کشور به مورد اجرا در می‌آید (www.idea.int). کشور به تعدادی از حوزه‌های انتخاباتی تقسیم می‌شود و مردم هر حوزه حق انتخاب یک یا چند نماینده را دارند. در این شیوه نامزد از یک فهرست انتخاب می‌شود و یک یا همه کرسی‌های خالی را کسب می‌کند. (عباسی، ۱۳۸۸: ۲۴۱).

ب) سیستم انتخاباتی ترکیه

در ترکیه انتخابات مجلس کبیر و شوراهای محلی و شهرداری‌ها از سیستم تناسبی با استفاده از شیوه دهوندت^۱ و اعمال حد نصاب ۱۰٪ نظام تناسبی انجام می‌یابد.^(۲) اما در انتخابات ریاست جمهوری از شیوه دومرحله‌ای اکثریتی پیروی می‌شود.

تناسبی: این نوع نظام، دومین سیستم بکارگیری شده در میان کشورهای جهان است. بگونه‌ای که در ۸۴ کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد (www.idea.int). طرفداران این شیوه معتقد هستند که دموکراسی باید از هر اندازه شهروندی که ممکن است نمایندگی کند و یک اکثریت ساده نباید بطور یک‌جانبه حکومت کند. هر حزب به تعداد کرسی‌های خالی از هر حوزه فهرست حاوی نامزدهای خود را معرفی می‌کنند و برخلاف انتخابات اکثریتی فهرستی که بیشترین آراء را کسب کرده است، صاحب همه کرسی‌ها نمی‌شود. (عباسی، ۱۳۸۸: ۲۴۶).

نظام انتخابات مجلس ترکیه تناسبی و فهرست بسته می‌باشد و احزاب و گروه‌های سیاسی مکلف‌اند نامزدهای خود را در قالب فهرست معرفی کنند. فقط احزابی وارد پارلمان می‌شوند که حداقل ۱۰٪ از کل آرای مأخوذه را کسب کرده باشند و آرای به صندوق ریخته شده به دیگر احزابی که موفق به گذر از رقم یاد شده نشده باشند، به احزاب برنده تعلق می‌یابد. نامزدها نیز نمی‌توانند در بیش از یک حزب سیاسی یا در بیش از یک حوزه انتخاباتی اعلام نامزدی کنند. در این مدل انتخاباتی به فهرست‌های انتخاباتی رأی داده شده و احزاب

1. D'Hondt

به تعداد کرسی‌های اختصاص یافته به هر حوزه انتخابی بر اساس اولویت‌های درون‌حزبی کاندیداهای خود را در فهرست خود قرار می‌دهند.

شایان ذکر است که تا سال ۲۰۱۸ با برگزاری انتخابات عمومی رهبر حزب برنده از جانب رئیس‌جمهور مأمور تشکیل کابینه می‌شد و در صورت عدم موفقیت رهبر حزب دوم و در نهایت در صورت عدم موفقیت در تشکیل دولت، رئیس‌جمهور با انحلال مجلس دستور به برگزاری مجدد انتخابات می‌داد و ضمناً خود رئیس‌جمهور نیز توسط پارلمان برای مدت زمان ۵ سال برگزیده می‌شد و امکان تمدید دوره برای یکبار فراهم بود. با آخرین تغییرات در قانون اساسی ترکیه و برگزاری رفراندوم در سال ۲۰۱۷ انتخاب رئیس‌جمهور توسط مجلس به شیوه مستقیم از طریق عموم تغییر یافت و پست نخست‌وزیری نیز حذف گردید. رژیم سیاسی از پارلمانی به ریاستی تغییر یافت و سیستم جدیدی از سال ۲۰۱۸ پیاده گردید. در این نظام جدید وزرا نیازی به رأی اعتماد از مجلس ندارند و در مقابل آن پاسخگو نیستند.

۲۰۱

مطالعه تاریخی -
تطبیقی
سیاست‌گذاری
انتخابات در ایران و
ترکیه (پس از
انقلاب اسلامی)

توزیع کرسی بر اساس فرمول دهوندت

در اینجا با یک مثال توزیع کرسی بر اساس فرمول دهوندت را تشریح می‌کنیم. فرض کنیم که ۲۵۰ هزار رأی در انتخاباتی که برای کسب ۸ کرسی حوزه انتخابیه برگزار گردیده اخذ شده است. میزان آراء ۴ حزب شرکت کننده بشرح ذیل است:

- حزب الف: ۱۱۰ هزار نفر
- حزب ب: ۷۰ هزار نفر
- حزب ج: ۵۰ هزار نفر
- حزب د: ۲۰ هزار نفر

سپس تعداد آراء هر حزب را بر اعداد ۱ تا ۸ با توجه به تعداد کرسی‌ها تقسیم نموده و بیشترین ارقام را مشخص می‌کنیم و نتیجتاً احزاب الف، ب، ج و د بترتیب موفق به کسب ۲، ۴، ۲ و ۲ کرسی می‌شوند.

جدول شماره ۱. رأی گیری براساس فرمول دهوندت									
مقسم	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	کرسی کسب شده
حزب الف	۱۱۰۰۰۰	۵۵۰۰۰	۳۶۶۶۷	۲۷۵۰۰	۲۲۰۰۰	۱۸۳۳۳	۱۵۷۱۴	۱۳۷۵۰	۴
حزب ب	۷۰۰۰۰	۳۵۰۰۰	۲۳۳۳۳	۱۷۵۰۰	۱۴۰۰۰	۱۱۶۶۷	۱۰۰۰۰	۸۷۵۰	۲
حزب ج	۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰	۱۶۶۶۷	۱۲۵۰۰	۱۰۰۰۰	۸۳۳۳	۷۱۴۳	۶۲۵۰	۲
حزب د	۲۰۰۰۰	۱۰۰۰۰	۶۶۶۷	۵۰۰۰	۴۰۰۰	۳۳۳۳	۲۸۵۷	۲۵۰۰	۰
									۸
	مجموع								

پس از کودتای ۱۹۸۰ دولت کودتا اقدام به تشکیل شورای مشورتی با حضور ۱۶۰ نفر نمود و وظیفه تنظیم قانون اساسی جدید را به آن محول کرد. شورا از بین اعضای خود ۱۵ نفر را به عضویت کمیسیون نگارش قانون اساسی انتخاب نموده و در نهایت در سال ۱۹۸۲ پس از بررسی و تصویب شورا در همان سال به همه‌پرسی گذارده شد و رسمیت یافت و با نظر به ماده یک موقت قانون اساسی عنوان ژنرال اورن از رئیس دولت به رئیس جمهور تغییر یافت (Sunay:2010).

انتخابات ریاست جمهوری ایران و ترکیه

در این بخش به بیان قوانین و مقررات حاکم بر سیستم انتخاباتی ریاست جمهوری در دو کشور ایران و ترکیه می‌پردازیم و شرایط انتخاب‌شوندگان و انتخاب‌کنندگان نیز بررسی می‌شود. در کشور ترکیه این بحث به دلیل تغییر قانون اساسی به دو بخش مجزا تقسیم شده است.

الف) انتخابات ریاست جمهوری در ایران

- انتخابات به صورت مستقیم و عمومی و با رأی مخفی صورت می‌گیرد. (ماده ۱۰ ق.ان.ر.).
- دوره ریاست جمهوری اسلامی ایران چهار سال است و انتخاب مجدد او به صورت متوالی تنها برای یک دوره بلامانع است. (ماده ۱۱۴ ق.آ.).
- انتخابات رئیس‌جمهور با کسب اکثریت مطلق آرا می‌باشد. (ماده ۱۲ ق.ان.ر.).

- هرگاه در فاصله ده روز پیش از رأی‌گیری، یکی از نامزدهایی که صلاحیت او طبق این قانون احراز شده، فوت کند، انتخابات به مدت دو هفته به تأخیر می‌افتد. (ماده ۱۱ ق.ان.ر.).

- چنانچه در مرحله اول نتیجه برای اکثریت مطلق حاصل نگردید، انتخابات به دور دوم کشیده خواهد شد و در این مرحله رقابت مابین دو نامزدهی انجام خواهد شد که بیشترین آراء را در مرحله اول داشته‌اند. (ماده ۱۳ ق.ان.ر.).

- در صورتی که بنا بر هر شرایط و دلایلی تنها یک نفر در میدان رقابت باقی بماند، انتخابات تجدید خواهد شد. (ماده ۱۵ ق.ان.ر.).

- انتخابات ریاست جمهوری و انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا هم‌زمان برگزار می‌گردد و وزارت کشور موظف است، تمهیدات لازم برای انتخابات شوراهای را نیز فراهم نماید و چنانچه هم‌زمان انتخابات دیگری نیز برگزار گردد، در هر شعبه ثبت‌نام و اخذ رأی با اعضای واحد، صندوق‌های مجزا برای هر انتخابات در نظر بگیرد. (ماده ۲۲ اصلاحی ۲۶ / ۱۰ / ۱۳۹۱، ق.ان.ر.).

شرایط انتخاب‌شوندگان و انتخاب‌کنندگان در ایران:

- شروط عمده انتخاب‌شوندگان: رجل مذهبی، سیاسی، ایرانی‌الأصل، مؤمن و معتقد به مبانی جمهوری اسلامی ایران و مذهب رسمی کشور، مدیر و مدبر (ماده ۳۵).
- شروط عمده انتخاب‌کنندگان: تابعیت کشور جمهوری اسلامی ایران، هجده سال تمام، عدم جنون (ماده ۳۶).

ب) انتخابات ریاست جمهوری ترکیه

در این بخش شرایط انتخابات ریاست جمهوری ترکیه در دو بازه زمانی مختلف بر اساس تغییر قانون اساسی ترکیه، مورد بحث قرار می‌گیرد.

انتخابات ریاست جمهوری در قانون اساسی سابق ترکیه (۱۹۸۲)

رئیس‌جمهور بایستی ۴۰ سال تمام و دارای تحصیلات دانشگاهی و از میان نمایندگان مجلس یا افرادی که شرایط نمایندگی مجلس را داشته باشند، در صورت نامزد شدن از

خارج از مجلس بایستی از طرف ۲۰٪ اعضاء کامل مجلس معرفی شود (ماده ۱۰۱)، و از طرف دوسوم تعداد کامل نمایندگان صورت می‌گیرد. انتخاب، ۳۰ روز قبل از اتمام مدت ریاست جمهوری و یا ده روز پس از خالی شدن منصب ریاست جمهوری (به هردلیل) شروع می‌شود. برای نامزد نمودن شخصی برای پست ریاست جمهوری از طرف نمایندگان مجلس یا از بیرون آن، پیشنهاد ۲۰ نفر از نمایندگان مورد نیاز است. علاوه بر این، احزابی که باتوجه به عدم گذشتن از مرز ۱۰٪ خارج از مجلس مانده‌اند، در صورتی که مجموع آرای حزب حدنصاب ۱۰٪ را بگذرانند، می‌توانند شخصی را به‌عنوان نامزد مورد حمایت خود برای کرسی ریاست جمهوری معرفی نمایند. افراد حائز شرایط باید ۳۰ روز قبل از روز برگزاری انتخابات مدارک خود را به هیئت رئیسه مجلس تحویل نمایند و در صورت وجود نواقص مهلت ۳ روزه برای رفع نواقص داده خواهد شد و سپس هیئت رئیسه ظرف ۲ روز لیست نهایی کاندیداها را به هیئت عالی انتخابات اعلام می‌کند.

در دو دور ابتدایی، تشکیل جلسات (حداقل با فاصله ۳ روز در میان) اگر رأی دو سوم تعداد کامل نمایندگان مجلس (نه حاضرین در جلسه) به‌دست نیاید، انتخابات به دور سوم کشیده می‌شود و در این دور باید رأی اکثریت مطلق تعداد کامل نمایندگان مجلس کسب شود و در غیر این صورت رقابت بین دو کاندیدایی خواهد بود که در دور سوم بیشترین آراء را بدست آورده و رقابت به دور چهارم کشیده می‌شود که در این دور بایستی رئیس جمهور با رأی اکثریت مطلق تعداد کامل نمایندگان مجلس انتخاب شود. در غیر این صورت مجلس منحل و انتخابات مجلس مجدداً برگزار می‌گردد. طول دوره ریاست جمهوری به مدت ۷ سال و فقط برای یک‌دوره بوده و بایستی از حزب جداشود. (ماده ۱۰۱ ق.آ. ۱۹۸۲).

انتخابات ریاست جمهوری در قانون اساسی جدید ترکیه (۲۰۱۷)

شرایط عمده برای انتخاب رئیس جمهور همانند شرایط مندرج در قانون اساسی قدیم است. با این تفاوت که در قانون اساسی جدید فرد از سوی مردم انتخاب می‌شود و در صورت عدم کسب رأی اکثریت مطلق مردم در انتخابات عمومی انتخابات به دور دوم

کشیده می‌شود. طول مدت دوره ریاست جمهوری از ۷ سال به ۵ سال تغییر یافته و هر شخص حداکثر برای دو دوره قابلیت انتخاب شدن دارد.

- کاندیدای ریاست جمهوری می‌تواند از طریق احزابی که در آخرین انتخابات سراسری حداقل ۵٪ آراء را کسب کرده باشند و یا با پیشنهاد و جمع‌آوری امضاء ۱۰۰ هزار نفر که دارای حق رأی هستند به هیئت رئیسه مجلس معرفی شود. (ماده ۱۰۱ ق. آ. ۲۰۱۷).

- انتخابات ریاست جمهوری و مجلس پس از یک دوره ۵ ساله در یک‌روز و همزمان برگزار خواهد شد. (ماده ۷۷ ق. آ. ۲۰۱۷).

۲۰۵

انتخابات مجالس ایران و ترکیه

در بخش حاضر طول دوره‌های نمایندگی، تعداد کرسی‌های مجلس و شرایط انتخاب‌شوندگان، انتخاب‌کننده‌ها و تفاوت‌هایشان در دو کشور مورد بحث، قرار می‌گیرد.

الف) انتخابات مجلس در ایران

- طول دوره نمایندگی: دوره نمایندگی مجلس شورای اسلامی چهار سال است. انتخابات هر دوره باید پیش از پایان دوره قبل برگزار شود به طوری که کشور در هیچ زمان بدون مجلس نباشد (اصل ۶۳ ق. آ.).

- تعداد کرسی‌های مجلس: در سال ۵۸ تعداد نمایندگان ۲۷۰ نفر بود که در بازنگری قانون اساسی در سال ۷۸ به ۲۹۰ نفر تغییر یافت و هنوز افزایشی بعد از ۲۰ سال مطابق قانون اساسی صورت نگرفته است. شاید دلیل عمده، وجود قید «می‌تواند» در مفاد اصل ۶۴ قانون اساسی که اظهار می‌دارد «از تاریخ همه‌پرسی سال یک‌هزار و سیصد و شصت و هشت هجری شمسی پس از هر ده سال، با در نظر گرفتن عوامل انسانی، سیاسی، جغرافیایی و نظایر آن‌ها حداکثر ۲۰ نفر نماینده می‌تواند اضافه شود» باشد (اصل ۶۴ ق. آ.).

لازم به ذکر است، انتخاب نماینده در مرحله اول منوط به کسب اکثریت حداقل یک چهارم کل آراء و در مرحله دوم و همچنین انتخابات میان دوره‌ای با کسب اکثریت نسبی به هر میزان است (ماده ۸ ق. ان. م).

- شروط عمده انتخاب شدن برای نمایندگی مجلس: اعتقاد و التزام عملی به اسلام و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، ابراز وفاداری به قانون اساسی و اصل متری و ولایت مطلقه فقیه، داشتن حداقل مدرک کارشناسی ارشد و یا معادل آن، حداقل سن سی سال تمام و حداکثر هفتاد و پنج سال تمام و... (ماده ۲۸ ق. ان. م.).

- افرادی که به واسطه مقام و شغل خود مجاز به داوطلب شدن نمی‌باشند: طیف وسیعی از اشخاص صاحب منصب از صدر تا ذیل و از مرکز کشور تا سطح شهرستان و بخش در قوای مجریه و قضاییه، شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، رؤسا و هیئت علمی دانشگاه‌ها، نیروهای نظامی، رئیس صدا و سیما و مدیران مراکز آن و ... را در برمی‌گیرد و بایستی حداقل شش ماه قبل از ثبت نام از سمت خود استعفاء داده و در پست مربوطه شاغل نباشند (ماده ۲۹ ق. ان. م.).

- اشخاصی که از نامزد شدن برای نمایندگی مجلس محروم‌اند: در این گروه نیز افراد متعددی از وابستگان به رژیم گذشته، ملاکین بزرگ زمین‌های موات، وابستگان و هواداران احزاب غیرقانونی، محکومین دارای حکم صالحه قضائی و... را در برمی‌گیرد. (ماده ۳۰ ق. ان. م.).

شرایط انتخاب‌کنندگان: همانند شرایط انتخابات‌کنندگان در انتخابات ریاست جمهوری می‌باشد (ماده ۲۷ ق. ان. م.).

- شرایط اضطرار: مطابق اصل ۶۸ قانون اساسی در زمان جنگ و اشغال نظامی کشور به پیشنهاد رئیس جمهور و تصویب سه‌چهارم مجموع نمایندگان و تأیید شورای نگهبان انتخابات نقاط اشغال شده یا تمامی مملکت برای مدت معینی متوقف می‌شود و در صورت عدم تشکیل مجلس جدید، مجلس سابق همچنان به کار خود ادامه خواهد داد. در قانون اساسی ایران شرایطی برای انحلال مجلس پیش‌بینی نشده است و در اصل ۶۳ آن اشاره شده است که انتخابات هر دوره باید پیش از پایان دوره قبل برگزار شود به طوری که کشور در هیچ زمان بدون مجلس نباشد.

- انتخابات میان‌دوره‌ای: اگر بیش از یک سال به پایان دوره مجلس باقی باشد. انتخابات میان‌دوره‌ای در حوزه‌های فاقد نماینده انجام خواهد شد. چنانچه تعداد نمایندگان

مجلس کمتر از چهار پنجم مجموع نمایندگان گردد و شش ماه به پایان دوره مجلس باقی باشد، انتخابات میان دوره‌ای برگزار خواهد شد. (ماده ۴ ق. ان. م.)

ب) انتخابات مجلس ترکیه

- طول دوره نمایندگی: دوره ۵ سال است و محدودیتی برای انتخاب شدن به کرات به‌عنوان نمایندگی مجلس وجود ندارد (ماده ۷۷ ق. آ.).

- تعداد کرسی‌های مجلس: از ۴۰۰ کرسی در سال ۱۹۸۲ به ۶۰۰ کرسی در سال ۲۰۱۷ افزایش یافته است (تغییرات ماده ۷۵ ق. آ.).

- شروط عمده انتخاب شدن برای نمایندگی مجلس: دارای مدرک اتمام تحصیلات در مقطع ابتدایی و داشتن ۳۰ سال سن (در سال ۱۹۸۲)، که به ۱۸ سال در سال ۲۰۱۷ کاهش یافته است.

- افرادی که مجاز به داوطلب شدن برای نمایندگی مجلس نمی‌باشند:

۱. نظامیان
 ۲. هیئت علمی
 ۳. کارمندان دولت
 ۴. اعضای عالی‌رتبه قوه قضاییه (قضات، دادستانهاو...)
 ۵. افراد فاقد مدرک ابتدایی
 ۶. افراد دارای محکومیت جرم‌های عمد
 ۷. فراریان از خدمت سربازی
- افراد شاغل یاد شده در این قسمت، برای نامزد شدن بایستی از مقام خود استعفاء دهند (تغییرات ماده ۷۶ ق. آ.).

- شرایط عمده انتخاب کنندگان: تابعیت ترکیه، ۱۸ سال سن و قید شدن اسم در لیست رأی دهندگان^۱

- افراد فاقد شرایط رأی دادن:

- ۱- معتادین متهاجر، مجانین
- ۲- محرومان از دریافت خدمات اجتماعی

۱. دانشجویان نظامی، سربازان درجه‌دار و صفر نمی‌توانند در انتخابات شرکت کنند.

۳- اعضاء و پرسنل محکوم شده فعال در قوای سه‌گانه و نیروهای مسلح

۴- محکومان جرائم عمدی

رأی‌دهنده فقط در محدوده جغرافیایی خود و مرکز رأی‌گیری منطقه که مشخص شده و نام او در لیست مرکز رأی‌گیری موجود است، قادر به انداختن رأی خود به صندوق است.

جهت کاندیدا شدن نمایندگی مجلس، فرد بایستی در ابتدا به یکی از احزاب مورد نظر مراجعه کند، سپس بعد از طی مراحل گزینش و رقابت داخلی در میان نامزدهای متقاضی در حضور نماینده قوه قضاییه، لیست افراد تأیید شده برای هر حوزه به هیئت انتخابات ارسال می‌شود. افراد مستقل نیز قابلیت نامزد شدن را دارند، اما علاوه بر شرایط عمومی بایستی مبلغی را که هیئت عالی انتخابات تعیین می‌کند، پرداخت نمایند.

- شرایط اضطرار: در صورت بروز جنگ انتخابات مجلس برای فراهم آمدن شرایط برگزاری یک سال به تعویق می‌افتد. انتخابات میان‌دوره‌ای باید پس از ۳۰ ماه از انتخابات عمومی و آن هم برای یکبار در دوره مجلس برگزار می‌شود (ماده ۷۸. ق. آ).

نظارت و اجرای انتخابات ایران و ترکیه

اساساً سیستم نظارتی و اجرایی انتخابات کشور جمهوری اسلامی ایران با جمهوری ترکیه کاملاً متفاوت است که در ذیل به طور جداگانه بیان می‌شود.

الف) نظارت بر انتخابات و اجرای آن در ایران

۱. نظارت

فرآیند بررسی و ارزیابی روند برگزاری انتخابات و همه‌پرسی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران به وسیله شورای نگهبان به عنوان نهاد رسمی نظارت بر انتخابات است که از طریق انطباق اعمال مجریان با قوانین و مقررات مربوطه و با هدف تضمین حقوق ملت و جلوگیری از انحراف از مسیرهای قانونی است. (زفرقندی، ۱۳۹۷: ۳۲).

۲. ترکیب شورا

شش نفر فقهای عادل و آگاه به مقتضیات زمان و مسائل که انتخابشان با مقام رهبری بوده و شش نفر حقوقدان، در رشته‌های مختلف حقوقی، از میان حقوقدانان مسلمانی که

به‌وسیله رئیس قوه قضائیه به مجلس شورای اسلامی معرفی می‌شوند و با رأی مجلس انتخاب می‌گردند. (اصل ۹۱ ق. آ.) که دوره فعالیت آنان شش ساله می‌باشد. (اصل ۹۲ ق. آ.).

۳. قدرت و وظایف

وظایف متعددی برعهده شورای نگهبان است، از جمله نظارت بر انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی، مجلس خبرگان رهبری و همه‌پرسی است، به‌جز انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا (اصل ۹۹ ق. آ.). علاوه بر این، تأیید مصوبات مجلس شورای اسلامی، نظارت شرعی بر مصوبات شوراها، تفسیر قانون اساسی، بررسی صلاحیت داوطلبان انتخاباتی، توقف یا ابطال انتخابات و تأیید نهایی نتایج نیز بر عهده آن شورا می‌باشد. برای مطالعه کامل اختیارات شورای نگهبان به مرجع (زرافشان و حسینی‌پور اردکانی: ۱۳۹۷) مراجعه شود.

با توجه به نظریه تفسیری شورای نگهبان و قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی، نظارت شورای نگهبان بر انتخابات، استصوابی است (فتاحی زفرقندی، ۱۳۹۷: ۴۷۵-۴۷۳). شورای نگهبان نظارت خود را بر انتخابات از طریق هیئت‌های نظارت (مرکزی، استانی و حوزه انتخاباتی) اعمال می‌کند. هیئت مرکزی نظارت بر کلیه مراحل و جریان‌های انتخاباتی و اقدامات وزارت کشور در امر انتخابات و هیئت‌های اجرایی و تشخیص صلاحیت نامزدهای ریاست جمهوری، نمایندگی مجلس و حسن جریان انتخابات نظارت خواهد کرد. به بیان دیگر کلیه مراحل فرآیند انتخابات از ابتدا، رسیدگی به شکایات تا تأیید نهایی آن توسط شورای نگهبان انجام می‌گیرد. (بند ۹ اصل ۱۱۰ ق. آ.).

۴. اجراء

وظیفه اجرای انتخابات ریاست جمهوری و مجلس بر عهده هیئت‌های اجرایی با ترکیبات متمایز است. در این امر نیز نقش شورای نگهبان نقش برجسته‌ای دارد. **ریاست جمهوری:** وزارت کشور مجری برگزاری انتخابات است و زیر نظر هیئت اجرایی مرکزی انتخابات با ترکیب وزیر کشور (رئیس هیئت، یکی از اعضای هیئت رئیسه مجلس شورای اسلامی با انتخاب مجلس بدون حق رأی)، دادستان کل کشور، وزیر اطلاعات و تعداد هفت نفر از شخصیت‌های دینی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی به عنوان

معتمدان مردمی (که صلاحیت آنان از جانب هیئت مرکزی نظارت به تأیید می‌رسد)، تشکیل می‌شود (ماده ۳۱ ق. ان. ر). شایان ذکر است تصمیمات هیئت اجرایی مرکزی انتخابات نباید موجب تداخل در وظایف و اختیارات نظارتی شورای نگهبان در ارتباط با انتخابات ریاست جمهوری گردد؛ در غیر این صورت تصمیمات مذکور، باطل و هرگونه اقدامی در این جهت ممنوع است (تبصره ۶ همان ماده). نتیجه شمارش آراء انتخابات ریاست جمهوری توسط هیئت اجرائی مرکزی برای اعلام به وزیر کشور ارائه می‌شود (تبصره ۸ همان ماده). هیئت مذکور می‌تواند مأمورانی جهت بازرسی و کنترل جریان انتخابات به طور ثابت یا سیار به شهرستان‌ها، بخش‌ها و شعب ثبت‌نام و اخذ رأی اعزام دارد (تبصره ۹ همان ماده).

مجلس: با عنایت به تعدد حوزه‌های انتخابیه، هیئت‌های اجرایی در سراسر کشور، در مراکز حوزه‌های اصلی و فرعی پراکنده هستند. هیئت اجرایی انتخابات با حضور هیئت نظارت شورای نگهبان، به ریاست فرماندار و عضویت رئیس ثبت احوال مرکز حوزه انتخابیه و نه نفر از معتمدین تشکیل می‌شود (ماده ۳۱ ق. ان. م). تأیید صلاحیت معتمدین توسط هیئت نظارت شورای نگهبان انجام می‌پذیرد (ماده ۳۲ ق. ان. م). هیئت‌های مذکور مسئول صحت جریان انتخابات در حوزه انتخابی خود هستند (ماده ۴۲ ق. ان. م).

ب) نظارت بر انتخابات و اجرای آن در ترکیه

تمام فرآیند مربوط به انتخابات در ترکیه از نظارت تا اجرای آن در یک مؤسسه به نام شورای عالی انتخابات تجمیع شده است. شورای عالی انتخابات به عنوان یک نهاد قانون اساسی در بخش‌های «مؤسسه اصلی جمهوری» قانون اساسی ۱۹۶۱ و «پیکر اصلی جمهوری» در قانون اساسی ۱۹۸۲ تأسیس شد و به ترتیب در ماده ۷۵ قانون اساسی ۱۹۶۱ و ماده ۷۹ قانون اساسی ۱۹۸۲ بدان اشاره شده است. این هیأت مستقل است و تمامی نظرات و تصمیمات آن قطعی و هیچ اعتراضی به تصمیمات آن وارد نیست.

۱. ترکیب شورا

اعضای آن از یازده نفر تشکیل شده است. هفت عضو اصلی و چهار عضو علی‌البدل، که انتخاب شش نفر از آنها توسط شوراهای عمومی دادگاه کیفری و پنج نفر از شورای حکومتی در میان اعضای خود با اکثریت اعضای کامل انتخاب می‌شوند و از میان خود

رئیس و معاون را با اکثریت و به شیوه رأی‌گیری مخفی انتخاب می‌کنند. مضاف اینکه احزابی که در آخرین انتخابات عمومی قادر به ورود به مجلس شده‌اند، می‌توانند یک نماینده اصلی و یک نماینده علی‌البدل به هیأت معرفی کنند که در جلسات و مباحث بدون حق رأی شرکت خواهند کرد.

۲. قدرت و وظایف

نام تمام احزاب سیاسی را که اولین کنگره عمومی خود را تکمیل کرده‌اند، تعیین و اعلام کنند. با توجه به مقررات آن‌ها و در نهایت نیمی از استان‌ها، شعب و دفاتر خود را کامل کنند. شش ماه قبل از روز رأی‌گیری یا آن‌هایی که در پارلمان حضور داشته باشند، ایجاد هیئت‌های استانی انتخابات، نظر نهایی در خصوص واجد شرایط بودن یا نبودن متقاضی برای شرکت در انتخابات مطابق قوانین و مقررات، برگزاری انتخابات ریاست جمهوری، مجلس، شوراهای استانی و شهرستانی و شهرداری‌ها و دهیاری‌ها (www.anayasa.gen.tr).

نتیجه‌گیری

سیستم انتخاباتی از منظر دموکراسی یک عنصر مهم می‌باشد که با توجه به کارکرد آن به نظر می‌رسد بایستی دو هدف عمده «ثبات در حاکمیت» و «عدالت در انعکاس آرای متفاوت» را محقق کند. بحث‌های سیاسی پیرامون اصلاحات انتخاباتی و عواقب آن برای وضعیت موجود در هر کشوری امری عادی است، تغییرات قانون اساسی، به‌ویژه موارد مرتبط با انتخابات، می‌تواند به حکومتداری بهتر کمک کند که باعث تقویت حاکمیت و بهبود مشارکت در قدرت و مشارکت اجتماعی می‌شود. با امعان نظر به مطالب مطرح شده پیرامون انتخابات ریاست جمهوری و مجلس در جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه، مشاهده می‌شود که در مقام مقایسه، سیستم انتخاباتی ترکیه کارکرد مفیدتر و مؤثرتری در تحقق فرآیند دموکراسی نسبت به ایران دارد و در همین ارتباط می‌توان به چند نکته اشاره کرد:

۱- تابوشکنی اصلاح، تغییرات و تعدیلات قانون اساسی، و خصوصاً در راستای انتخابات و قوانین مربوطه: ترکیه در بازه زمانی ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۷، ۲۰ بار اقدام به تغییرات در

زمینه‌های مختلف از جمله انتخابات در قانون اساسی نموده است. اما در ایران از سال ۱۳۵۷ تاکنون یک‌بار قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ مورد تجدید نظر قرار گرفته است.

در اینجا منظور از اصلاح و تعدیلات، تغییرات بنیادین و ریشه‌ای نبوده، بلکه هدف تغییراتی مبتنی بر آسیب‌شناسی سیستم انتخاباتی در متن قوانین مرتبط با فرآیند انتخابات (از ثبت‌نام تا اجراء و اعلام نتایج) را دربرگیرد و موجبات بهبود کارکرد سیستم شود. شایان ذکر است که هیچ سیستمی بدون عیب نیست و قطعاً با توجه به شرایط زمانی، فرهنگی و استفاده از تجربیات سیستم‌های دموکراتیک می‌توان با در نظر گرفتن نقاط قوت و ضعف آن‌ها، به منظور رفع نواقص گام برداشت.

۲- امور مربوط به فرآیند برگزاری انتخابات و فرآیند آن در یک سازمان مستقل: در ایران اجراء انتخابات برعهده وزارت کشور و نظارت آن برعهده شورای نگهبان است و از طرفی روند بررسی صلاحیت نامزدها در کلیه انتخابات عمومی کشور به صورت مستقیم و غیرمستقیم فی‌مابین دو ارگان یاد شده موجبات پیچیدگی و سردرگمی نامزدها و عوامل اجرایی می‌شود، بنابراین لزوم تأسیس سازمانی مستقل برای حذف تعدد ارگان‌های دخیل، که متولی تمامی مراحل از ابتدا تا انتهای باشد، ضروری به نظر می‌رسد.

همچنین، انتقاد عمده‌ای که بر سیستم نظارتی ترکیه وارد می‌شود، تعیین حدنصاب کسب حداقل ۱۰٪ از کل آرای کشور توسط احزاب برای ورود به پارلمان است که می‌توان برای اصلاح آن، شیوه کشورهای اروپایی را به کار بست که در سیستم انتخاباتی خود حد نصاب ۳٪ و ۵٪ را اعمال می‌کنند و بدین صورت از حضور احزاب خیلی کوچک در پارلمان جلوگیری شده و پراکندگی آراء و عدم ثبات در قانون‌گذاری بوجود نخواهد آمد و از طرفی مجوز حضور در پارلمان برای برخی از احزاب خواهد بود که درصد غیر قابل اغماضی از رأی را بخود اختصاص داده‌اند و نهایتاً دموکراسی کثرت‌گرا اجراء خواهد شد (Zariç, 2019: 256). در این نظام افراد عمدتاً از سوی احزاب نامزد می‌شوند. البته برخی از افراد که دارای مقبولیت بالا هستند نیز به طور مستقل کاندید می‌شوند. شورای عالی انتخابات، ناظر بر انتخابات بوده و نتایج نیز الکترونیکی است و نتایج آن بلافاصله پس از انتخابات اعلام می‌شود. درباره انتخابات ترکیه ذکر این نکاتی چند مفید است (ملکی، ۱۳۹۴):

- زندانیان سیاسی می‌توانند از طریق احزاب کاندید و انتخاب شوند.
- رأی مردم ترکیه به زندانیان سیاسی می‌تواند آن‌ها را از زندان به صحن مجلس ببرد.

۳- شرایط انتخاب‌شوندگان: عدم تناسب بین شرایط انتخاب‌شوندگان در ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی به گونه‌ای است که برای ریاست جمهوری شرط تحصیلات وجود نداشته ولی در مجلس، داوطلبان بایستی حداقل دارای مدرک کارشناسی ارشد باشند و در ترکیه شرایط عمومی آسانی از جمله تحصیلات برای داوطلب شدن در انتخابات وجود دارد.

۴- نحوه رأی‌گیری: برخلاف وضع موجود در ترکیه هر فرد ایرانی می‌تواند در هر حوزه انتخابی بدون نیاز به مشخص نمودن دقیق محل سکونت و همچنین ملزم نبودن به حضور در مرکز رأی‌گیری مشخصی در حوزه انتخابیه، اقدام به انداختن رأی خود به صندوق نماید که در انتخابات (به غیر از ریاست جمهوری) احتمال اعمال نفوذ و تأثیرگذاری بر نتایج انتخابات و تشدید تخلف در فرآیند رأی‌گیری با جابجایی انتخاب‌کنندگان از یک حوزه انتخابیه به حوزه‌ای دیگر افزایش می‌یابد.

یکی از راهکارهای پیشنهاد شده در (یزدان‌پناه، جلوخانی، ۱۳۹۷)، برنامه‌ریزی و مدیریت مکانی به کمک سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) می‌باشد. این فناوری قدرتمند با قابلیت‌های منحصربفرد در ذخیره، تجزیه و تحلیل و تجسم اطلاعات مکانی می‌تواند بر ارتقاء کیفیت اجرا و مدیریت بهتر اثرگذار باشد.

۵- وجود احزاب مقتدر سراسری در ترکیه برجسته است که این به منظور شکل دادن به افکار عمومی در راستای حضور در صحنه سیاسی و مشارکت در قدرت و انعکاس نسبتاً قابل قبول افکار و خواسته‌های آحاد جامعه و تأثیرگذاری در سیاست‌گذاری کشور بوده است، اما در ایران نقش کمرنگی برای احزاب در فرآیند انتخابات مشاهده می‌شود و بیشتر تمایل به حضور گروه‌های نفوذ و افراد مستقل را به ذهن متبادر می‌کند و احزاب موجود فقط در ایام انتخابات در صحنه رقابت‌ها حضور پیدا می‌کنند و پس از مشخص شدن نتایج از صحنه سیاست محو می‌شوند.

1. Geographic Information System

لزوم پاسخگویی احزاب به افکار عمومی و به طور مشخص در صندوق‌های رأی سبب شده عملکرد احزاب دقیق و همراه با عقلانیتی باشد که بتواند آنان را به اهداف خود برساند؛ شاید بتوان گفت یکی از مهم‌ترین نقاط عطف نظام حزبی در ترکیه حرکت در مسیر افسون‌زدایی از چهره‌های کاریزماتیک و جایگزین کردن سیستم به جای افراد است. سیستماتیک شدن نظام حزبی این فرصت را ایجاد می‌کند که خرد جمعی بر علایق و نظارت فردی فائق آمده و شرایط را از منظر داخلی و خارجی در قیاس با نقاط پیرامونی بهتر کند. البته این سخن به معنای تأیید تمام و کمال سیستم حاکم بر ترکیه نبوده و نیست. ترکیه هنوز هم در احقاق حقوق کردها، علویان، سیاست خارجی و نوع تعاملات با برخی از کشورها، تا رسیدن به نقطه مطلوب فاصله دارد اما اگر به این درجه از رشد و توسعه سیاسی رسیده، علت آن را باید در گذاری که در چند دهه گذشته در تاریخ خود داشته است، جست‌وجو کرد. ترکیه‌ای که تحت نظام نظامیان قرار داشت و نظام سلطه‌جوی آنان را در همه ارکان حکومتی و اجتماعی تحمل می‌کرد، در گذر زمان در پرتو تلاش‌های اجتماعی و باورهای مبتنی بر دموکراسی به جایی رسید که اکنون قرار دارد. جایی که هرچند هنوز هم با دموکراسی به معنای واقعی فاصله دارد اما به وضعیتی بهتر از آنچه بوده، دست یافته است (ملکی: ۱۳۹۴).

پی‌نوشت

(۱) نظارت استصوابی به نظارتی گفته می‌شود که اقدامات مجری با تأیید و تصویب ناظر صورت می‌پذیرد و ناظر، در موارد تصمیم‌گیری حضور دارد و باید اقدامات انجام شده را تصویب کند تا جلوی هر گونه اشتباه و یا سوء استفاده از جانب مجریان گرفته شود. بنابراین نظارت استصوابی، نظارت همراه با حق دخالت و تصمیم‌گیری است (www.shora-gc.ir)

(۲) شیوه D' Hondt روشی است که توسط ریاضیدان بلژیکی ویکتور دی هوندت در سال ۱۸۷۸ برای تخصیص کرسی نمایندگی در سیستم‌های انتخاباتی که احزاب با لیست شرکت می‌کنند ابداع شد.

جدول شماره ۲. جدول اختصارات	
ق. آ.	قانون اساسی
ق. ان.	قانون انتخابات
ق. ان. ر.	قانون انتخابات ریاست جمهوری
ق. ان. م.	قانون انتخابات مجلس

منابع فارسی

- ۲۱۵ استیل، فیلیپ. (۱۳۸۹). *تاریخچه انتخابات در جهان* (ترجمه پرویز دلیرپور). تهران: نشر سیزان.
- آفاری، ژانت. (۱۳۷۹). *انقلاب مشروطه ایران*، (ترجمه رضا رضائی)، تهران: نشر بیستون.
- بابایی، محمد؛ مرادی، ساسان؛ قاسمی، علی اصغر. (۱۳۹۷). «تخریب و مبارزات منفی در انتخابات ریاست جمهوری ایران»، تهران: *پژوهشنامه علوم سیاسی*، سال چهاردهم، شماره نخست، صص ۶۲-۳۵.
- بزرگمهری، مجید. (۱۳۸۵). «بررسی تطبیقی نظام انتخاباتی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری فرانسه (مجلس قانونگذاری ملی و ریاست جمهوری)»، تهران: *مدرس علوم انسانی*، دوره ۱۱، شماره ۴، صص ۲۳-۱.
- بشیری، حسین. (۱۳۹۴). *گذار به دموکراسی*، تهران: نشر نگاه معاصر.
- قاضی شریعت پناهی، ابوالفضل. (۱۳۸۴). *بایسته‌های حقوق اساسی*، تهران: نشر میزان.
- عمید زنجانی، عباسعلی؛ موسی زاده، ابراهیم. (۱۳۸۹). *دانشنامه فقه سیاسی*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- حاجیانی، ابراهیم؛ پاک سرشت، سلیمان. (۱۳۸۷). «بررسی تجربی الگوهای مشروعیت سیاسی در بین طبقه متوسط شهری ایران»، تهران: *مجله جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران*، شماره ۱، صص ۶۷-۵۰.

جانسیز، احمد؛ صالحیان، تاج‌الدین. (۱۳۹۵). «نگاه نو به رقابت ایران و ترکیه در کسب قدرت منطقه‌ای»، *فصلنامه پژوهش‌های بین‌الملل*، دوره نخست، شماره ۱۹، صص ۱۷۶-۱۴۳.

راش، مایکل. (۱۳۸۱). *جامعه و سیاست*، (ترجمه منوچهر صبوری)، تهران: انتشارات سمت.

رحیمی، حسین. (۱۳۷۸). «نقش احزاب در توسعه سیاسی و امنیت ملی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، شماره چهارم، صص ۱۴۶-۱۲۷.

زرافشان، محمدهادی؛ حسینی‌پور اردکانی، سید مجتبی. (۱۳۹۷). *ویراست دوم، مجموعه قوانین و مقررات انتخابات*، تهران: پژوهشکده شورای نگهبان.

زمانی، ابوالفضل؛ فرهادی، سمانه. (۱۳۹۵). *ارزیابی نقش انتخابات در تأمین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی، دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، صص ۳۲۲۰-۳۲۰۹.

ساروخانی، باقر. (۱۳۷۰). *دایره‌المعارف علوم اجتماعی*، تهران: انتشارات کیهان. عباسی، بیژن؛ جعفری، مصطفی. (۱۳۹۰). «بررسی تطبیقی شرایط انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان در نظام انتخاباتی مجالس ایران و مالزی»، *مجله حقوق تطبیقی*، دوره ۲، شماره ۲، صص ۱۳۲-۱۱۵.

فتاحی زرفرندی، علی. (۱۳۹۷). *شورای نگهبان؛ نظارت بر انتخابات*، تهران: پژوهشکده شورای نگهبان.

قیصری، نوراله؛ طاهری فدافن، دانیال؛ باقری فارسانی، مهدی. (۱۳۹۴). «مدیریت انتخابات در ایران؛ کیفیت و ارزیابی اجرا»، *مجله پژوهش‌های راهبردی سیاست*، سال چهارم، شماره ۱۳، صص ۳۴-۹.

گلشن پژوه، محمودرضا. (۱۳۸۸). *بررسی تطبیقی نظام‌های انتخاباتی پنج کشور آمریکا، فرانسه، ترکیه، هند و مالزی*، تهران: انتشارات ابرار.

محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۷۵). «بیگانگی؛ مانعی برای مشارکت و توسعه ملی: بررسی رابطه میان بیگانگی و مشارکت اجتماعی و سیاسی»، *نامه پژوهش*، سال اول، شماره یک، صص ۸۹-۱۱۰.

مصطفی پور، مهدی. (۱۳۹۵). «نقش احزاب در تضمین سلامت انتخابات در نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

ملکی، صادق. (۱۳۹۴-۱۴ بهمن). «*ارزیابی تطبیقی نظام انتخابات در ایران و ترکیه در گفتگو با صادق ملکی*»، مصاحبه‌کننده: اعتمادی، آزاده، تهران: موسسه فرهنگی مطبوعاتی ایران، شناسه خبر ۶۰۳۱۱، (www.irana.ir/news/81954190).

منصوریان، مصطفی. (۱۳۹۶). *نظام حقوقی حاکم بر انتخابات* (جلد ۱)، تهران: پژوهشکده شورای نگهبان.

نظری، نظیر. (۱۳۹۶). «امکان سنجی تحزب در جمهوری اسلامی ایران»، تهران: پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی.

وحید، مجید. (۱۳۹۵). *سیاست‌گذاری عمومی*، چاپ سوم، تهران: نشر میزان.

یزدان پناه، کیومرث؛ جلوخانی نیارکی، محمدرضا. (۱۳۹۷). «برنامه ریزی و مدیریت مکانی شعب اخذ رأی در محیط سیستم اطلاعاتی جغرافیایی (GIS)»، *فصلنامه سیاست*، دوره ۴۸، شماره ۱، صص ۲۶۹-۲۵۷.

منابع انگلیسی-ترکی و سایت‌ها

- Abrahamian, E., (1982), **Iran between Two Revolutions**, Princeton: Princeton University Press.
- Alem.Y., (2011), **Duality by Design: The Iranian Electoral System**, ISBN 1-931459-59-2, Washington, D. C.: International Foundation for electoral systems (IFES).
- Arslantas, D., Arslantas, S., (2020), "Does the Electoral System Foster a Predominant Party System?" Evidence from Turkey, Article in **Swiss Political Science Review**, Vol. 26, No. 1, pp. 125-143.
- Asayesh, H., Halim, A. A., Jawan, J. A., Shojaei, S. N., (2011), "Political Party in Islamic Republic of Iran" : A review, **Journal of Politics and Law**, Vol (4), No. 1, pp. 221-230.

- Haydaroğlu, C., Çevik, G., (2016), "Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Demokrasi Ve Ekonomi İlişkisi Çerçevesinde İncelenmesi", Şeyh Edebali Üniversitesi, **International Journal of Political Studies**, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 1, pp. 51-63.
- Işıl, Z., Türkan, I., (2018), "Electoral Integrity and Election Monitoring in Turkey", **Marmara University Journal of Political Science**, Vol (6), No. 1, pp. 143-168.
- Kayali. H., (2012), "Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire, 1876-1919", **Int. J. Middle East Stud.** Cambridge University Press, Vol. 27. No. 3, pp. 265-286.
- Klimek, P., Jiménez, R., Hidalgo, M., Hinteregger, A., Thurner, S., (2018), "Forensic analysis of Turkish elections in 2017-2018", **PLoS ONE**, Vol (13), No. 10:e0204975, doi:10.1371/journal.pone.0204975.
- Norris, P., "Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritation and Mixed systems". **International Political Science Review**, Vol (18), No.3, pp. 297-312.
- Zariç, S., (2019), "Türkiye’de Seçim Barajı Ve Avrupa ki uygulamaları ve Ülkelerinde Durum", **Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute**, DOI: 10.30794/Pausbed, ss. 247-259.
- <https://www.ecoi.net>.
- <https://www.turkiye.gov.tr/yuksek-secim-kurulu-baskanligi>
- <https://anayasa.tbmm.gov.tr/1982.aspx>
- <http://www.anayasa.gen.tr/298sk.htm>
- <https://www.idea.int/data-tools/question-view/130357>
- <http://www.osce.org/odihr>